

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«РОЗВИТОК САМОСТІЙНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ»**

Виконала: здобувачка 2 курсу,
групи DO1-M22z,
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Івангородська Ольга Вікторівна

Керівник: **Бабюк Т. Й.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент

Рецензент: **Бахмат Н. В.**,
доктор педагогічних наук,
професор

Кам'янець-Подільський – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	7
1.1. Самостійність як наукова проблема.....	7
1.2. Динаміка розвитку самостійності від народження до старшого дошкільного віку.....	19
1.3. Засоби розвитку самостійності дошкільника.....	26
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ САМОСТІЙНОСТІ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ....	32
2.1. Методика констатувального експерименту.....	32
2.2. Визначення рівнів розвитку самостійності дітей молодшого дошкільного віку.....	43
2.3. Вплив віку, статі та особливостей розвитку самостійності дітей 4-го року життя.....	51
РОЗДІЛ 3. ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	58
3.1. Обґрунтування педагогічних умов оптимізації виховного процесу у закладі дошкільної освіти.....	58
3.2. Методика формувального експерименту.....	65
3.3. Визначення ефективності роботи з розвитку самостійності дітей молодшого дошкільного віку.....	78
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87
ДОДАТКИ.....	95

ВСТУП

Актуальність теми. Реформування системи дошкільної освіти зумовлює посилення інтересу до соціальних аспектів виховання дітей. У Законі України «Про освіту» підкреслюється, що вміння орієнтуватись у конкретних життєвих обставинах і прагнення самостійно думати, діяти, працювати – якості, необхідні сучасній людині. У Базовому компоненті дошкільної освіти – Державному стандарті першої освітньої ланки, визначено базові якості особистості, формуванню і розвитку яких у дошкільному дитинстві необхідно приділяти особливу увагу. Серед інших поняття «самостійність» кваліфікується як особистісне утворення, що визначає здатність дошкільника діяти незалежно від керівництва й допомоги дорослого, звертатись до нього у випадку об'єктивної необхідності, «виявляти ініціативність, керувати емоціями, висловлювати та обґрунтовувати власну думку, критично мислити, ухвалювати рішення, розв'язувати проблеми та співпрацювати в колективі» [6]. З огляду на це зростає значущість дослідження проблеми самостійності в дітей дошкільного віку як основи їхньої активної життєдіяльності в дитинстві та в майбутньому

Інтенсивний розвиток сучасної дошкільної освіти України, складність завдань, що постають перед освітянами, відповідальними за підготовку до життя дитини 3-4 років, її гармонійне входження у широкий, швидкоплинний, агресивний і суперечливий світ, вимагають особливої уваги до її особистісного зростання, реалізації потенційних можливостей. У цьому контексті актуалізується проблема виховання базових якостей особистості дитини молодшого дошкільного віку як показників її прогресивного розвитку.

Проблема формування у дітей самостійності була і залишається в нинішній педагогіці однією із найбільш актуальних. Вольові якості є стрижнем особистісного розвитку дитини молодшого дошкільного віку. Як зазначено у Базовому компоненті дошкільної освіти України, ключовою фігурою

дошкільної освіти має стати дитина з самоцінністю її буття, неповторністю душевного світу, творчим самовираженням.

Проблемі розвитку вольових якостей особистості в ранньому онтогенезі, зокрема самостійності, приділено у дитячій психології та дошкільній педагогіці значну увагу. Провідними вітчизняними та зарубіжними фахівцями досліджено такі аспекти становлення, розвитку та виховання самостійності дошкільників: розкрито сутність самостійності, її природа (Л. Венгер, О. Запорожець, О. Кононко, П. Підкасистий, А. Хрипкова); визначена структура і співвідношення компонентів самостійності (Т. Гуськова, Г. Година, Ю. Дмитрієва); етапи, умови і методи розвитку самостійності (О. Кононко, В. Котирло, С. Кулачківська, Г. Люблінська, Я. Неверович, О. Смирнова, Є. Суботський та інші); взаємозв'язок самостійності з різними психічними процесами (Т. Горбатенко, Д. Ольшанський, Н. Циркун); значення і роль самостійності як фактора адаптації до закладу дошкільної освіти.

Водночас до сьогодні особливості розвитку самостійності в молодшому дошкільному віці майже не досліджено вітчизняними фахівцями. Потребують аналізу такі практично не вивчені аспекти, як статеві модифікації проявів самостійності у різних видах діяльності, зокрема предметній, художній, комунікативній. До того ж існують суперечності між високою затребуваністю суспільства у самостійних людях та відсутністю належної уваги освітян та науковців до розвитку вказаної базової якості особистості у перші роки життя.

Таким чином, недостатня розробленість проблеми та необхідність подолання існуючої суперечності зумовили вибір нами теми магістерської роботи: *«Розвиток самостійності дітей молодшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти»*.

Мета роботи – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов та методів розвитку самостійності у дітей молодшого дошкільного віку як базової якості особистості.

Завдання дослідження:

1. Шляхом теоретичного аналізу психолого-педагогічних джерел з проблеми дослідження, розкрити зміст та структуру самостійності.

2. Розробити критерії та показники, схарактеризувати рівні розвитку самостійності у дітей 3-4 років у різних видах діяльності.

3. З'ясувати вплив віку та особливостей виховання дітей у закладі дошкільної освіти та сім'ї на розвиток самостійності.

4. Визначити педагогічні умови та методи ефективного розвитку самостійності дітей молодшого дошкільного віку, експериментально перевірити їх ефективність та розробити методичні рекомендації.

Об'єкт дослідження: процес розвитку самостійності дітей молодшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови та методи розвитку самостійності у дітей 3-4 років у закладі дошкільної освіти та сім'ї.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури з досліджуваної проблеми, проектування результатів і процесів їх досягнення на різних етапах пошукової роботи; емпіричні – методи збору інформації: бесіди, анкетування, спостереження, узагальнення передового педагогічного досвіду, вивчення педагогічної документації, педагогічний експеримент для перевірки ефективності впровадження розробленої моделі; статистичні – ранжування, математична і статистична обробка отриманих упродовж дослідження результатів педагогічного експерименту.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні та упровадженні у педагогічну практику методики діагностики та розвитку самостійності дітей молодшого дошкільного віку в сім'ї та закладі дошкільної освіти.

Базою дослідження були комунальний заклад «Заклад дошкільної освіти №59 Вінницької міської ради» та комунальний заклад «Заклад

дошкільної освіти №67 Вінницької міської ради».

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорено на конференціях різних рівнів.

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 2 наукових публікаціях.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (77 найменувань) та додатків. Основний текст викладено на 86 сторінках.

ВИСНОВКИ

У магістерському дослідженні запропоновано системний підхід до вирішення проблеми з розвитку самостійності у дітей молодшого дошкільного віку. Результати дослідження засвідчили досягнення мети, розв'язання завдань та слугували підставою для таких висновків:

Аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури виявив, що самостійність розглядається дослідниками як морально-вольова якість особистості, характеризується певною сукупністю знань, умінь і навичок, відповідальним ставленням як до процесу, так і результату діяльності, вмінням самостійно мислити, визначати мету, методи і прийоми її досягнення, орієнтуватися в новій ситуації. У межах дослідження уточнено поняття «самостійність дітей молодшого дошкільного віку», що кваліфікується як морально-вольова якість, характеризується не стільки умінням виконувати якусь дію без сторонньої допомоги, скільки здатністю ставити перед собою нові завдання, знаходити шляхи їх виконання, прагненні діяти без передчасної зовнішньої допомоги, зверненні за допомогою до дорослого лише в разі потреби.

У структурі розвитку самостійності дітей молодшого дошкільного віку виділено такі компоненти: *поведінковий* (виявляється у вмінні дитини застосовувати в самостійній діяльності отримані раніше знання та навички, виявляється у певній самостійності дитини, у вмінні використовувати свою внутрішню силу з метою досягнення задуманого), *емоційно-ціннісний* (виявляється у ставленні до себе, інших та ситуації), *когнітивний* (виявляється в обізнаності дитини, прагненні до пошуку нових знань, дослідницькій активності, ініціативності, критичності). Означені компоненти перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємозалежності. Встановлено чинники впливу на розвиток самостійності дітей молодшого дошкільного віку. До них віднесено:

вік, індивідуальний досвід, статеву належність та систему сімейного та суспільного виховання.

З'ясовано, що вік від трьох до чотирьох років лише певною мірою впливає на показники вольової поведінки. Визначено, що система сімейного і суспільного виховання відіграє провідну роль у розвитку самостійності дітей 3-4 років. Вимогливе й водночас шанобливе ставлення дорослих до дитини, висловлювання довіри її можливостям, надання права на самостійний пошук, власні вибори, прийняття відповідальних рішень формують у неї впевненість у своїх силах, довіру своїм можливостям, здатність проявляти самостійність та наполегливість, уміння об'єктивно оцінювати результати своїх вольових зусиль. В ході констатувального експерименту визначено три рівні розвитку самостійності у молодших дошкільників: високий, середній та низький. До високого рівня віднесено 32,5% досліджуваних, які характеризувались стійкою тенденцією до самостійної поведінки. Вони мобілізуються на долання труднощів, звертаються до дорослого за допомогою лише у разі необхідності, доцільно її використовують, доводять розпочате до кінця, висловлюють більш-менш об'єктивні судження щодо якості кінцевого результату та вкладених в його досягнення особистих зусиль. До складу середнього увійшли 55% молодших дошкільників, які беруться за роботу не одразу, діють цілеспрямовано і наполегливо на початку діяльності, після зіткнення з труднощами уповільнюють темп своїх дій, відволікаються на стороннє, очікують від дорослого передчасної допомоги, легко звертається за нею; за підтримки дорослого намагаються довести розпочате до кінця. Характер їхньої вольової поведінки значною мірою визначається складністю завдання, настроєм, ситуацією. Низький рівень склали 12,5% молодших дошкільників, які повільно включаються в роботу, діють невпевнено, часто вдивляються в обличчя дорослого, очікуючи допомоги та підтвердження правомірності своїх дій, бояться труднощів, зіткнувшись з ними, втрачають інтерес до виконуваного завдання, можуть залишити його незавершеним. Підтримка дорослого збільшує

тривалість їхньої роботи. Ці діти без прямих підказок та показу способів дій практично не працюють.

Визначено, теоретично обґрунтовано та упроваджено у практику педагогічні умови ефективного формування розвитку самостійності у молодших дошкільників. Основними з них є: наявність системи знань дітей про самостійність та її роль в житті; вправління дітей молодшого дошкільного віку в уміннях діяти самостійно, долати труднощі, доводити розпочате до кінця, регулювати свою поведінку; посилення уваги педагога до організації предметно-розвивального середовища, збагачення змісту та оновлення методів з розвитку самостійності у дітей молодшого дошкільного віку у закладі дошкільної освіти та сім'ї.

Методами ефективного розвитку самостійності у дітей молодшого дошкільного віку виступили: індивідуальні бесіди, ігри, читання і аналіз художніх творів, заохочення дорослими проявів вольових якостей, створення для досліджуваних ситуацій успіху, реалізації задуму, досягнення кінцевого результату розпочатої справи. Збагачення уявлень вихователів та батьків про важливість, вікову специфіку та сучасні технології з розвитку самостійності у дітей 3-4 років оптимізували процес виховання, сприяли покращанню показників розвитку самостійності у молодших дошкільників.

Шляхом контрольного зрізу зафіксовано розподіл досліджуваних за рівнями розвитку самостійності: високий (49,5 % – ЕГ, 40,5 % – КГ); середній (45,5 % – ЕГ, 52,0% – КГ); низький (5% – ЕГ, 7,5% – КГ). Порівняння результатів контрольного та констатувального етапів засвідчили позитивну динаміку у сформованості когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового структурних компонентів самостійності досліджуваних молодшого дошкільного віку. Констатовано, що зазначені зміни більшою мірою стосуються дітей ЕГ, ніж КГ.

Результати контрольного етапу продемонстрували, що у педагогів і батьків поглибилися та систематизувалися знання з розвитку самостійності

дітей молодшого дошкільного віку, збагатився досвід застосування диференційованого підходу до формування вольових якостей у дітей з різним рівнем сформованості вольової поведінки, урізноманітнилися методи і форми керівництва самостійною діяльністю дітей 3-4 років. Водночас зберігся консервативний характер ставлення окремих батьків до питань з самостійності та формування вольової поведінки в молодшому дошкільному віці. Проведене дослідження не вичерпує усіх проблем, пов'язаних з розвитком самостійності у дітей молодшого дошкільного віку.

Перспективними напрямками подальшої роботи є вивчення впливу різних членів родини на міру вольового розвитку дитини; дослідження наступності розвитку самостійності у молодших та старших дошкільників; розробка методичного забезпечення даного напрямку педагогічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL : <http://sum.in.ua/> .

2. Аматьєва О. П. Формування базових якостей особистості як складова розвитку життєвої компетентності дошкільника // Матеріали наукової конференції СДПУ / Укладач В. К. Сарієнко. Слов'янськ, 2008. С. 3-6.

3. Андрейчик О. Організація співпраці дошкільного навчального закладу і сім'ї з формування самостійності дітей у трудовій діяльності / // Вісник Інституту розвитку дитини (додаток) : методичні та практичні матеріали. Вип. 2. Київ, 2017. С. 15-22.

4. Артемова Л. В. Актуальні проблеми виховання дітей в поліетнічному дошкільному навчальному закладі. URL: http://www.psyh.kiev.ua/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%8C._%D0%92%D0%B8%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA_13

5. Артемова Л. П., Сова Г. В. Ознайомлення старших дошкільників із працею та професіями дорослих. Рання профорієнтація дошкільників // Дошкільний навчальний заклад. 2009. № 5 (29). С. 24-28.

6. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богущ, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богущ А. М., Беленька Г. В., Богінч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. Київ : Видавництво, 2012. 26 с. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/novij-bazovij-komponent-doshkilnoyi-osvitizabezpechit-pidvishennya-yiyi-yakosti-ta-vidpovidnist-mizhnarodnim->

standartamsergij-shkarlet

7. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. Київ : Світич, 2008. 430 с.

8. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці // Виховання і культура. 2009. № 1-2 (17- 18). С. 5-7.

9. Беленька Г. В. Самостійність формується в праці. // Палітра педагога. 2014. №4. С. 3-5.

10. Богуш А. М., Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників : мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2012. 304 с.

11. Бурова А. Боротьба дитини за самостійність : як уникнути конфліктів // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2009. №12(13). С. 65-66.

12. Бурова А. Організація ігрової діяльності дітей : роль вихователя-методиста // Дошкільне виховання. 2011. № 8. С. 17-19.

13. Виховання дошкільників в праці / З. Н. Борисова, Г. В. Беленька, М. А. Машовець та ін. Київ, 2002. 112 с.

14. Григоренко Г. І. Іграшка як засіб виховання дітей дошкільного віку : методичні рекомендації. Запоріжжя : Акцент Інвест-трейд, 2013. С. 126-135.

15. Гуріна З. Допоможемо малюкові зростати самостійним // Дошкільне виховання. 2006. № 11. С. 7-9.

16. Гуріна З. В. Психолого-педагогічні умови становлення самостійності у дітей раннього віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук. Київ, 2008. 21 с.

17. Гуцуляк Н. М., Рудюк Н. Г. Особливості моральної соціалізації дитини дошкільного віку. URL: http://ecopsy.com.ua/data/zbirki/2008_15/sb15_15.pdf

18. Денисюк О. Роль сім'ї у розвитку самостійності дітей раннього віку // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : науково- теоретичний збірник.

Переяслав-Хмельницький, 2008. Вип. 14. С. 63-66.

19. Долинна О., Низовська О. Самостійна діяльність дітей у дошкільному закладі // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2018. № 1. С. 28-36.

20. Дошкільна педагогічна психологія : посіб. для дошкільних факультетів педінститутів / За заг. ред. Д. Ф. Ніколенка. Київ : Редакційно- видавничий відділ КДПІ, 1970. 144 с.

21. Дошкільна освіта в Україні: Нормативно-правове регулювання / Упор. Л. Гураш, Т. Вороніна. Київ : Вид. дім "Шкіл. світ", 2006. 120с.

22. Дунаєвська Л. Ф. Українська народна казка. Київ : Вища школа, 1987. 126 с.

23. Дубравська Д. М. Основи психології : навч. посіб. Львів : Світ, 2001. 280 с.

24. Виховання самостійності у дошкільників. URL : <http://oleksandria-dnz43.edukit.kr.ua/Files/downloads/%D0%92%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D1%83%20%D0%B4%D0%BE%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2%20docx.pdf>

25. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ : метод. посіб. / Г. Беленька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр ; за заг. ред. Н. Гавриш. Харків : Мадрид, 2015. 220 с.

26. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 373 с.

27. Гуріна З. В. Розвиток самостійності як базової характеристики підростаючої особистості дитини // Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць; КПНУ імені Івана Огієнка; Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2010. Вип. 9. С. 65-74.

28. Дудник Н. Виховання самостійності у дітей дошкільного віку //

Гірська школа українських Карпат. 2018. № 19. С. 118-122.

29. Закон України «Про освіту». URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

30. Закон України «Про дошкільну освіту» № 2145-VIII від 05.09.2017.

31. Індивідуалізація виховання в дитячому садку : метод. рек. / С. Є. Кулачківська, Г. В. Гуменюк, О. О. Вовчик-Блакитна, С. О. Ладивір, Т. О. Піроженко [та ін.]. Київ : Міленіум, 2005. 126 с.

32. Карабаєва І. І. Творчий компонент ігрової діяльності дітей як чинник їх особистісного розвитку // Теорія та практика оновлення сучасної дошкільної освіти. Донецьк : Вид-во «Ноулідж», 2013. С. 27-30.

33. Кононко О. Л. Я сам!: монографія. Київ : Рад. школа. 1983. 96 с.

34. Кононко О. Л. Самостійність як чинник становлення моральної позиції у дошкільному дитинстві // Педагогіка і психологія. 1998. №4. С. 12-24.

35. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід). Київ : Стилос, 2000. 336 с.

36. Кононко О. Л. Соціально емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : навч. посіб. для вищих навч. закладів. Київ : Освіта, 1998. 255 с.

37. Кононко О. Л. Ціннісне самоставлення як складова життєвої компетентності дошкільника : Педагогічна і психологічна науки в Україні. Т. І. Теорія та історія педагогіки. Львів : Наукова думка. 2007.

38. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : наук.-метод. посіб. / Наук. ред. О. Л. Кононко. Київ : Ред. журн. Дошкільне виховання, 2003. 243 с.

39. Крехова Л. А. Особливості проявів самостійності дошкільників // Інститут проблем виховання : збірник наукових праць. Київ, 2005. Вип. 8. С. 56-64.

40. Крок за кроком в Україні : посібник для батьків дошкільнят та соціальних педагогів / Л. В. Артемова, О. І. Кульчицька, Н. М. Голота,

Г. В. Сухорукова; наукова редакція Л. В. Артемової; під загальною редакцією С. Чередниченко. Київ : Кобза, 2003. 384 с.

41. Крутій К. Проблеми формування самостійності дітей третього року життя // Дошкільна освіта. 2012. № 4 (38). С. 30-31.

42. Крутій К. Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу : монографія : у 2-х ч. Ч. 2. Концепція, Програма розвитку та освітні програми ДНЗ. Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2010. 284 с.

43. Кузьменко В. Самостійність // Дошкільне виховання. 1999. № 11-12. С. 28-30.

44. Кузьменко В. У. Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років : монографія. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. 354 с.

45. Ладивір С. О. Особистість дошкільника : надії та перспективи розвитку // Особистість дошкільника : надії та перспективи розвитку: наук.-метод. посіб. Житомир, 2013. 175 с.

46. Ладивір С. О. Психологічні умови реалізації потенційних можливостей дитини // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. Т. 4. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 6. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. С. 84-97.

47. Лісовець О. Особливості становлення і розвитку самостійності дитини у дошкільному віці // Психолого-педагогічні науки. 2018. №3. С. 28-34.

48. Лісовець О. В. Вплив сім'ї на виховання самостійності дітей дошкільного віку // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2022. № 1. С. 23-29. URL : <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/2590/1/5.pdf>

49. Літвін Л. І. Вольова поведінка дитини-дошкільника : індивідуальний аспект розвитку // Актуальні проблеми психології : зб. наук. ст. / за заг. ред. С. Д. Максименка. Київ : Нора-прінт, 2001. Т. IV. Актуальні проблеми генези особистості в контексті навчання і виховання. С. 112-117.

50. Літвін Л. І. Розвиваємо волю дитини // Дошкільне виховання. 2010. №8. С. 22-23.

51. Люблінська Г. О. Дитяча психологія. Київ : Вища школа, 1974. 355 с.

52. Марусинець М. Розвиток пізнавальної активності: психологічні умови та дидактичні засоби // Дошкільне виховання. 1999. № 11-12. С. 7-9.

53. Маршицька В. В. Психолого-педагогічні передумови виховання самостійності дитини старшого дошкільного віку у дошкільному навчальному закладі. URL : <http://chelpanov.eeipsy.org/index.php/eeip/article/view/673>

54. Мельник І. С. Можливості розвитку адекватної самооцінки дошкільників у взаємодії з дорослими й однолітками // Дошкільна освіта. 2009. № 3(25). С. 55-62.

55. Мистецтво життєтворчості особистості : наук.-метод. посібник : У 2 ч. / Ред. рада : В. М. Доній, Г. М. Несен, Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова та ін. Київ, 1997. Ч. 1 : Теорія і технологія життєтворчості. 392 с.

56. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника : перспективи розвитку. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 136 с.

57. Піроженко Т. О. Відображення проблеми ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку у сучасній теорії та практиці виховання. URL: https://lib.iitta.gov.ua/4625/1/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82_Microsoft_Office_Word.Pdf

58. Поніманська Т. І. Виховання людяності (До Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі») : метод. посіб. Київ : Міленіум, 2008. 138 с.

59. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Академвидав, 2006. 456 с.

60. Рейпольська О., Беленька Г., Гавриш Н. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ : монографія. НАПНУ; Інститут проблем виховання. Харків : «Друкарня Мадрид», 2015. 329 с.

61. Рекомендації з розвитку самостійності в дітей. URL : <http://www.nasha->

persha.org.ua/psiholog/8941-rekomendatsiji-z-rozvytku-samostijnosti-v-ditej.html

62. Рогозна І. Педагогічні передумови виховання самостійності // Дошкільне виховання. 2004. №1. С. 26-27.

63. Савченко М. В. Вплив ігрової діяльності на виховання самостійності у дітей дошкільного віку // Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південного наукового Центру НАПН України. 2011. № 4. С. 358-361. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/4_2011/26.pdf

64. Савченко М. До проблеми визначення структурних компонентів самостійності в дошкільному дитинстві // Зб. наук. праць. Педагогічні науки. Вип. 58. Ч. І. Херсон : Айлант, 2017. С. 153-157.

65. Савченко М. До проблеми виховання самостійності на етапі раннього та дошкільного дитинства // Імідж сучасного педагога. №6-7 (105-106). Полтава, 2010. С. 119-121.

66. Соловйова Л. І. Вольовий розвиток дитини дошкільного віку як чинник її особистісного зростання // Актуальні проблеми психології: зб. наук. ст. Київ : Нора-прінт, 2002. Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 1. С. 60-64.

67. Соціальна філософія : короткий енциклопедичний словник / за ред. В. П. Андрущенко, В. І. Волович, М. І. Горлач та ін. Київ; Харків, 1997. 396 с.

68. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5-ти т. Київ : Рад. школа, 1977. Т. 3. 670 с.

69. Титаренко Т.М. Особистісне зростання // Психологія особистості: Словник-довідник / За ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. Київ : Рута. 2001. С. 65 -66.

70. Удіна О. М. Виховання самостійності дошкільників в образотворчій діяльності (на матеріалі аплікації) : дис. канд. пед. наук. Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2008. 25 с.

71. Удіна О. М Проблема виховання самостійності дітей дошкільного віку: теоретичний аспект // Інститут проблем виховання : зб. наук. праць. Вип. 6,

Кн. І. Київ, 2004.

72. Федорова М. А. Підходи до розвитку ігрової діяльності у дошкільному віці // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. Вінниця: ТОВ Меркьюрі-Поділля, 2021. Вип. 10. С. 418-421. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/33361/1/2021%20%D0%92%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8F.pdf>

73. Філософія / О. П. Сидоренко, С. С. Корлюк, М. С. Філянін та ін.; [за ред. О. П. Сидоренка]. Київ : Знання, 2010. 414 с.

74. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки / Укладач З. Н. Борисова. Київ : Вища школа, 2004. 511 с.

75. Чуб Н. В. Довідник для батьків дошкільників. Психологія дитини від А до Я. Харків : Веста, 2007. 160 с.

76. Як виховати самостійність у дитини. URL : <http://a-psy.in.ua/library/narobki-komandi/yak-vihovati-samostijnist-u-ditini/>

77. Як розвивати самостійність малюків. Поради батькам про те, як формувати базові навички самостійності у дітей 3-5-ти років. URL : <https://childdevelop.com.ua/articles/develop/153/>